

ODNOS HRVATSKOGA I BOSANSKOGA
ODNOSNO BOŠNJAČKOGA JEZIKA*Dalibor Brozović*

vaka ljudska zajednica ima pravo da se smatra narodnom ako to želi. Najmanje mi Hrvati možemo to pravo nekome nijekati, jer je nama nijekano pravo da odbijemo postati Jugoslavenima.

Toliko što se tiče prava na narodnu individualnost, prava da se bude narodom. Svaka je etnološka, lingvistička, povijesna, sociološka, antropološka i slična argumentacija nemoćna pred tim pravom. I u redu je da bude tako. A kad se već radi o narodu, o naciji, onda je na redu sljedeća istina: svaki narod ima pravo na vlastiti jezik ako hoće svoj jezik, bez obzira na sve druge moguće okolnosti. I opet moram ponoviti da smo mi Hrvati najmanje pozvani da to pravo bilo komu niječemo, ono je nama samima i suviše dugo osporavano.

Dakle, nema nikakva smisla gubiti vrijeme i energiju na razglabanje ili čak nijekanje prava donedavnih Muslimana, a sada Bošnjaka, da se smatraju posebnim narodom i da mogu izgrađivati vlastiti jezik. Time bismo ne samo gubili vrijeme i energiju nego i iznevjeravali same sebe i kompromitirali se pred svijetom, a uspjeha ne bi bilo (niti bi moglo biti).

Svaki narod ujedno ima pravo da svoj jezik naziva kako hoće. Prema tome, Bošnjaci imaju pravo nazivati svoj jezik bosanskim ako im to iz bilo kakva razloga odgovara. Ali i mi imamo pravo da mi sami u svojoj društvenoj i znanstvenoj praksi ne prihvatimo takav naziv za objekt koji inače priznajemo. Govorimo li otvoreno, a nema smisla da lisičimo i okolišamo, prilično je jasno zašto Bošnjaci žele svoj jezik oblikovati i izgrađivati onako kako to njima odgovara po vlastitoj tradiciji i ukusu, što je njihovo nesumnjivo pravo, ali ako taj jezik nazovu ne bošnjačkim nego bosanskim, onda iz toga proizlazi da je to domaći, zemaljski jezik, a hrvatski i srpski da su uvozni i da bi bosanskohercegovački Hrvati i bosanskohercegovački Srbi zapravo trebali prihvatiti bošnjački jezik pod bosanskim imenom kao svoj i kao opći jezik za Bosnu i Hercegovinu. Ta je pretenzija savršeno jasna.

Naravno, Bošnjaci imaju načelna prava na takve pretenzije. Jer svatko ima pravo željeti što mu se sviđa, ograničenja postoje samo u pogledu sredstava i metoda za ostvarivanje pojedinih želja. Ali Hrvati imaju pravo ne pristajati na reperkusije takvih želja (naravno, i Srbi imaju to pravo, ali oni su postojećim okolnostima već zaštićeni). Prema tome, Hrvati imaju pravo nazivati jezik svojih susjeda Bošnjaka bošnjački. Po najčešćem obrascu da je jezik Francuzâ francuski, Talijanâ talijanski, Nijemaca njemački, Rusâ ruski, pa onda i Hrvatâ hrvatski i Srbâ srpski, i na koncu, jezik Bošnjakâ bošnjački.

S druge strane, ne treba se nadati da će se naši partneri samo tako odreći svojih pretenzija. Srbi su desetljećima zabranjivali hrvatsko ime jezika i zahtijevali da se jezik zove srpskohrvatskim (ili, kao tobožnji ustupak, hrvatskosrpskim). Tako su postupali dok je god bilo imalo nade u uspjeh njihovih pretenzija. Sada kada više

tih nada nema, kada je hrvatski jezik zauvijek stvarnost i u društvenopravnom a ne samo u društvenopraktičnom pogledu, Srbi su bez problema ponovno počeli svoj jezik zvati srpskim. Drugim riječima, valja znati čekati. Pristojno čekati, ali ni pod koju cijenu ne popuštati u bitnim pitanjima opstojnosti. A pitanje nacionalnoga jezika jedno je od takvih pitanja.

Nije dakle naše da negiramo tuđe nego da branimo svoje. U toj obrani imamo dva prava: da branimo istinu i da branimo svoj jezik. Ta su dva prava usko povezana.

Imamo pravo, primjerice, pobijati diletantska maglovita iskrivljavanja u historiografiji i lingvistici. To nisu napadaji na Bošnjake nego kritika običnih izmišljotina. Tako treba bez straha i suzdržavanja kritizirati tezu da su u BiH Bošnjaci starosjedioci, a Hrvati doseljenici. Istina jest da su Bošnjaci u velikoj većini starosjedioci, ali ista tvrdnja vrijedi i za Hrvate. Ima u BiH doseljeničkih hrvatskih naselja, najčešće iz kopnene Dalmacije, ali bošnjačkih ima možda i više, prije iz Mađarske i Slavonije, u XIX. stoljeću iz Srbije, sve nakon povlačenja Turaka. Naravno, ima doseljeničkih naselja, i hrvatskih i bošnjačkih, iz drugih krajeva same Bosne i Hercegovine, ali to su doseljenici samo u odnosu na domaće starinačko stanovništvo.

Za Srbe vrijedi zaista da su najvećim dijelom doseljenici nakon osmanskih osvajanja Bosne i Hercegovine, u raznim razdobljima, ali ima i starinačkoga srpskog stanovništva uz Drinu i u većem dijelu istočne Hercegovine. Sve se to može prilično lako dokazati analizom bošnjačkih, hrvatskih i srpskih dijalekata u BiH, dijalekti se ne daju krivotvoriti. Nijedan ozbiljan srpski znanstvenik ne će pobijati ono što je ovdje izneseno, bar ne izričito, i zaista nema smisla da neki bošnjački autori danas imitiraju loše srpske autore iz prošlosti. Neosporna je istina da su u BiH Hrvati najvećim dijelom starosjedioci jednako kao i preci današnjih Bošnjaka.

Slično i s tezom da su u BiH bošnjački dijalekti kao tobože jedini domaći podjednako udaljeni i od hrvatskih i od srpskih dijalekata kao doseljenih. Istina jest da se bošnjački i hrvatski dijalekti, kao cjelina najvećim dijelom starinačkih govora, osjetno razlikuju od srpskih kao cjeline najvećim dijelom doseljeničkih govora. Ta tvrdnja ne vrijedi samo za glavninu istočnohercegovačkih govora. Razumije se, i u hrvatsko-bošnjačkom kompleksu postoji manji broj razlika na istim terenima: razlika je u čuvanju glasa *h*, u broju upotrebljavanih orijentalizama, u nekim zamjeničkim oblicima. No to su uglavnom razmjerno mlade osobine, startna je razvojna pozicija praktički ista.

Tvrdeći da su hrvatski i bošnjački govori na istim terenima uglavnom starinački i isti, mi samo iznosimo jednu znanstvenu istinu, a nipošto ne postavljamo neke zahtjeve tipa da ako su narodni govori isti, Bošnjaci bi trebali prihvatiti hrvatski standardni jezik. Kakav će biti bošnjački jezični standard i kakav standardni jezik žele izgraditi, ovisi isključivo o samim Bošnjacima. Razumije se, kada bi oni slučajno baš željeli uzeti standardni hrvatski jezik, mi bismo to morali prihvatiti, ali kako to oni ne žele, to je njihovo apsolutno pravo i nitko se ne smije u to miješati, ali naravno, može iznositi svoj sud o pojedinostima u konkretnom ostvarivanju toga prava.

Imamo pravo, primjerice, upozoriti Bošnjake da je, bar po našem mišljenju, njihova stvarna jezična perspektiva u onome što je nekada pisao Alija Isaković, a ne da se zavaravaju kako srpski jezik nema više šanse da bude opasnim takmacem, pa da je glavna opasnost s hrvatske strane te da se prvenstveno od hrvatskoga jezika treba braniti, makar neki birokrati i postupali u praksi tako kao da je hrvatski *općina*, a bošnjački *opština*. Ne bi smjelo doći do toga da u Sarajevu opet čujem kao prije mnogo godina kada sam na kolodvoru tražio kartu za brzi vlak, pa mi je činovnica na šalteru rekla: Kad je bio vlak, išao je u zrak, sad je opet voz, sada ide skroz.

Želim još jednom ponoviti: ako Bošnjaci žele izgrađivati svoj vlastiti standardni jezik, to je njihovo pravo, ali nitko nema prava nametati taj jezik bosanskohercegovačkim Hrvatima. Hrvatski jezik već postoji, on je standardni jezik za sve Hrvate i bosanskohercegovački dio hrvatskoga naroda ne će ga *ni pod koju cijenu* napustiti kako bi prihvatio koji drugi jezik. Ne ću se zadržavati na opisu hrvatskoga standardnog jezika, tu je sve već poznato, iznijet ću samo ono što je važno za temu ovoga priloga.

Postoji dakle samo jedan hrvatski jezik i ne može biti jedan za Hrvate u Republici Hrvatskoj i drugi za Hrvate u Bosni i Hercegovini. Nisu neprihvatljivi samo pokušaji da se bošnjački jezik nametne bosanskohercegovačkim Hrvatima, bezuvjetno su neprihvatljive i eventualne tendencije da se ostvari nekakav autonomni bosanskohercegovački hrvatski standardni jezik. Takve tendencije nisu glasne, ali ima nekih sličnih nagovještaja.

S druge strane, neprihvatljivo je i zagrebačko sektaštvo prema orijentalizmima kao tobožnjim srbizmima. Naravno, orijentalizmi nisu za hrvatski jezik ono što su za bošnjački, ali valja imati na umu tri u tom pogledu relevantne činjenice:

— orijentalizmi su integralan dio hrvatskoga stilskog potencijala ne samo zbog bosanskohercegovačkih hrvatskih književnika nego i zbog onih iz Slavonije, Like i dalmatinskoga zaleđa;

— bosanskohercegovački orijentalizmi razlikuju se od srbijanskih daleko više nego što to laici misle, a srbijanski su zaista neprihvatljivi i u glasovnom obliku i u značenjskom sadržaju;

— kao lingvist i dijalektolog profesionalac mogu pouzdano tvrditi da je brojnost i učestalost orijentalizama obično veća u hrvatskim nego u srpskim govorima u BiH.

Drugo je pitanje obrana od bošnjačkih jezičnih pretenzija prema hrvatskom stanovništvu, osobito u školstvu, ali ne samo u školstvu. Bar mi imamo iskustva. Kad smo se znali oduprijeti germanizatorskim, talijanaškim, mađaronskim i velikosrpskim pretenzijama, koje su bile i jače i ozbiljnije, znat ćemo se valjda oduprijeti i bošnjačkim.

Moramo se držati nekih pravila:

1. Nema popuštanja i polovičnih kompromisa. Kompromisi nikada nisu olakšanje nego samo poticaj za nove zahtjeve.

2. Svaki pokušaj majorizacije treba ne samo odbiti nego i objaviti. Tu stručnjaci i mediji u Hrvatskoj ne smiju glumiti da ih se to ne tiče jer se zbiva u drugoj državi.
3. Bošnjacima i Srbima na područjima hrvatske većine treba dati i osigurati sva jezična prava, davati tomu publicitet i tražiti recipročnost za područja gdje su Hrvati u manjini.
4. Međunarodne snage nama nisu naklonjene (a zašto bi i bile kad im to ne odgovara?!). Njima ne treba davati jeftine argumente protiv nas, ali treba ih na gospodski način istjerivati na čistinu. Ako ih prisilimo da se izjasne, to će nam najčešće koristiti. Jer u javnim je postupcima uvijek veći oprez i suzdržanost. Tu je također potrebna odlučna angažiranost iz Hrvatske.
5. Naši zahtjevi ne smiju biti žalopojke (njih nitko ne poštuje!), ali ni agresivni. U tome dosad nismo bili najuspješniji u traženju jedne optimalne sredine između tih dviju krajnosti. To doduše nije lako, ali je neophodno.
6. Hrvatska strana mora energično pokazivati inicijative da se zajednički s partnerima iz drugih dvaju naroda iznađu tehnička rješenja kako da se praktički provodi i osigurava ravnopravnost. Apstraktni načelni zahtjevi nikoga ne impresioniraju i uvijek daju jačima mogućnost da te zahtjeve proglase nerealnim i da se ogluše.
To sve treba jasno dati na znanje međunarodnoj javnosti.
8. U svim slučajevima izbora između onoga što je hrvatskom srcu drago i onoga što omogućuje praktičnu realizaciju treba izabrati to drugo. Srcu se može dati na volju tek kada je sve gotovo. Znam da je to teško traženje — ali nema druge.
9. Treba naše bošnjačke zemljake i susjede s vremena na vrijeme diskretno podsjećati da Republika Hrvatska ne može biti zadovoljna ako su Hrvati u BiH nezadovoljni. Jer za budućnost naši bošnjački prijatelji moraju biti svjesni da Republika Hrvatska može kako-tako i bez Bosne i Hercegovine, a Bosna i Hercegovina ne može nikako bez Republike Hrvatske. To je jednostavno zemljopisna stvarnost.*

Sažetak

Dalibor Brozović, Leksikografski zavod, Zagreb,
UDK 800. 853. 808. 62, stručni članak, primljen za tisak
4. 10. 1999

Summary

Relations Between the Croatian Language and the Bosnian
Language, i. e. The Bosniac Language

The Muslim Bosniacs are entitled to develop their own standard language and to name it 'Bosnian language' if they wish to do so. Since the term 'Bosnian language' might imply that it is the standard language of the Bosnian Croats and of the Bosnian Serbs as well, they ought to call it more precisely the 'Bosniac language'.

* Preneseno iz časopisa Osvit, 2-3, Mostar, 1999., str. 15.-20.